

INNSPILL TIL EVALUERINGSUTVALGET FOR EOS-UTVALGET: MANGLENDE UNDERRETNING TIL ENKELTINDIVIDER, NÅR DET AVDEKKES ULOVLIG INNGREP I DERES RETTSFÆRE

1. Innledning

ICJ-Norge ønsker med dette skriftlige innlegget å utdype ett av de innspill som ble formidlet muntlig i dagens møte med Evalueringsutvalget for EOS-utvalget. Det dreier seg om gjeldende tolkning/praktisering av kontrollloven, med manglende underretning til enkeltindivider, når EOS-utvalget gjennom sin kontrollvirksomhet avdekker det har blitt begått krenkelser av deres rettsfære.

For ICJ-Norge ble denne problemstillingen kjent gjennom EOS-utvalgets behandling av saken om Etterretningsbataljonens (E-bataljonen) ulovlige kartlegging/registrering av flere norske journalister. Saken er delvis omtalt i EOS-utvalgets årsmelding for 2012, kapittel VIII punkt 4.

Saken om Etterretningsbataljonens (E-bataljonen) kartlegging/registrering av journalister avdekket en meget bekymringsfull mangel ved EOS-utvalgets mandat og/eller EOS-utvalgets tolkning av sitt mandat etter kontrollloven: Når EOS-utvalget i sin kontrollvirksomhet avdekker ulovlig registrering, overvåkning med mer av enkeltindivider, gis det som hovedregel ingen underretning om dette til dem det gjelder.

Slik registrering med mer mangler lovhjemmel, og er således i strid med blant annet personopplysningsloven. Som regel vil de dessuten innebære krenkelse av de registrertes personvern etter Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8 – og for journalisters eller deres kilders del, også pressefriheten etter artikkel 10.

Denne typen statlig inngrep begås i sin natur i hemmelighet. Borgerne har derfor i utgangspunktet ingen foranledning til å vite om deres rettigheter er blitt krenket. De er derfor – i mangel av eventuelle lekkasjer – avhengig av å bli underrettet om det fra det organ som er satt til å kontrollere EOS-tjenestene; EOS-utvalget, når utvalgets kontrollvirksomhet avdekker ulovlighetene.

Uten kunnskap om krenkelsene, har borgerne selvsagt ingen mulighet til å forfølge dem rettslig, slik EMK krever, jf særlig EMK artikkel 13 om krav på effektive rettsmidler mot krenkelsler.

ICJ-Norge mener derfor at den praktisering av kontrolløven som EOS-utvalget bedriver, er i strid med EMK. Dette vil utdypes nærmere nedenfor. Ettersom EOS-utvalgets behandling av saken om E-bataljonen illustrerer problemstillingen godt, vil noen relevante hovedpunkter om den behandlingen gjengis først. Undertegnede representerte som advokat enkelte av journalistene.

2. Nærmere om behandlingen av saken om E-bataljonen

Som kjent, var foranledningen til at EOS-utvalget i det hele tatt oppdaget registreringene i E-bataljonens databaser, at de to VG-journalistene Aas og Widerøe (på bakgrunn av tips fra sine kilder) initierte en klagesak hos utvalget, for å få klarlagt om de hadde vært gjenstand for registrering. EOS-utvalgets undersøkelser bekreftet dette, og de to klagerne, Aass og Widerøe, fikk underretning om dette.

I EOS-utvalgets Årsmelding for 2012, er saken omtalt på s 44-45. Der nevnes *kun* funnene av registreringer av de to konkrete klagerne.

På bakgrunn av ytterligere informasjon fra VGs kilder, ble det imidlertid senere kjent gjennom oppslag i VG, at også journalist Kjetil Stormark var registrert på tilsvarende måte. Dette var *verken* omtalt i EOS-utvalgets årsmelding *eller* kommunisert direkte til Stormark.

På bakgrunn av disse opplysningene sendte undertegnede på vegne av Stormark et brev til EOS-utvalget, der jeg ba utvalget om å bekrefte at VGs opplysninger medførte riktighet og reiste spørsmål om hvorfor EOS-utvalget i så fall aldri informerte Stormark om dette.

I samme brev stilte jeg på vegne av Dagbladet (som Stormark hadde jobbet oppdrag for angående dekning av den såkalte E14-avdelingen, som ble antatt å være foranledningen til E-bataljonens registrering) spørsmål om EOS-utvalgets undersøkelser hadde avdekket registrering av *ytterligere* redaksjonelle medarbeidere i Dagbladet.

I et foreløpig svar fra EOS-utvalget fikk man vite to ting:

- Ikke bare kunne utvalget bekrefte at Stormark også hadde vært registrert, men også «enkelte andre» journalister (enn Aass, Widerøe og Stormark), «herunder» to Dagbladet-journalister, Sætren og Holth Johansen.
- At EOS-utvalget ikke hadde informert Stormark eller noen av de andre om dette, skyldtes ifølge utvalget at det har taushetsplikt i henhold til kontrolløven § 9 første ledd og at denne i utgangspunktet er «ubegrenset», dog slik at utvalget likevel skal avgis ugraderte uttalelser til konkrete klager og i meldinger til

ICJ-Norge

Postadresse: c/o Stine Langlete, advokatfirmaet Stabell & Co, postboks 599 Sentrum, 0106 Oslo

E-post: post@icj.no Nettside: www.icj.no

Stortinget om sin virksomhet. Ifølge utvalget innebærer dette at utvalget som hovedregel ikke vil orientere andre enn konkrete klagere og eventuelt Stortinget om resultatet av en klagesaksbehandling.

Som denne saken har avdekket, ble altså de øvrige, ulovlig registrerte journalistene ikke underrettet om at de var registrert – og heller ikke i årsmeldingen ble andre enn de to klagerne nevnt.

Dette er selvsagt ytterst problematisk. Dette innebærer at EOS-utvalget kan avdekke – og kan ha avdekket – mange ulovlige registreringer av og/eller andre ulovlige tiltak mot enkeltborgere, herunder journalister, *uten at verken dem det gjelder noensinne får/har fått vite om det.*

Det er tydelig at dette er slik kontrollloven praktiseres generelt.

Dette kan etter ICJ-Norges oppfatning ikke være en korrekt forståelse av kontrollloven, men om det så er, må loven endres for å være i samsvar med de krav som stilles etter EMK.

Nedenfor vil det kort redegjøres for hvilke krav som etter ICJ-Norges oppfatning stilles etter EMK.

3. Nærmere om EMKs krav til rettsmidler mot krenkelser

Etter Den europeiske menneskerettsdomstols (EMD) praksis er det sikker rett at enhver form for statlig innsamling, lagring og/eller behandling av borgernes personopplysninger, er et inngrep i EMK artikkel 8. Dette gjelder selv der det eventuelt kan gis en legitim begrunnelse for lagringen av informasjonen, jf Amann mot Sveits. Det vil for øvrig være tale om et inngrep selv om lagringen omfatter opplysninger som er offentlig tilgjengelige i andre sammenhenger, jf Segerstedt-Wiberg og andre mot Sverige.

Registrering/kartlegging av journalister og/eller deres kilder, anses dessuten som et inngrep i EMK artikkel 10, fordi slike inngrep har en potensielt/overvåkning nedkjølende effekt på pressefriheten, jf blant annet Weber og Saravia mot Tyskland og Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B V og andre mot Nederland.

Om slike inngrep ikke tilfredsstillende inngrepsvilkårene i EMK artikkel 8 (2) og/eller artikkel 10 (2), foreligger krenkelse av EMK.

Når det er skjedd inngrep som gir grunnlag for å konstatere krenkelse av EMK artikkel 8 og/eller artikkel 10, har den det gjelder, etter EMK artikkel 13 krav på tilgang til effektive rettsmidler for å forfølge krenkelsen – i form av både en prøving av saken og eventuelt sanksjoner overfor den som har begått krenkelsen, herunder eksempelvis erstatningskrav mot staten.

ICJ-Norge

Postadresse: c/o Stine Langlete, advokatfirmaet Stabell & Co, postboks 599 Sentrum, 0106 Oslo

E-post: post@icj.no Nettside: www.icj.no

Det er ikke noe ubetinget krav om at den nasjonale prøvingen må ha skjedd for en domstol, men dersom prøvingen skjer ved et annet uavhengig organ, må prøvingsorganet ha kompetanse til å prøve alle sider av «hovedkrenkelsen», jf. Kudla mot Polen. Dette kravet er ikke tilfredsstillende dersom prøvingsorganet kun prøver om kravene i nasjonal lovgivning ble respektert, jf. Abdulaziz, Cabalet og Balkandali mot Storbritannia.

Sakene Domenichini mot Italia og Chalal mot Storbritannia viser videre at prøvingsorganets saksbehandling må åpne for tilfredsstillende representasjon og kontradiksjon.

Et grunnleggende krav er at prøvingsorganet har kompetanse til å beslutte sanksjoner overfor eventuelle krenkelser.

Riktignok følger det av Leander mot Sverige, at der hvor det dreier seg om prøving av et inngrep som er begrunnet i nasjonale sikkerhetsinteresser, kan det ikke kreves at prøvingen skjer på en måte som undergraver disse interessene. Denne begrensingen rekker imidlertid bare så langt slike legitime interesser faktisk kan begrunne begrensingen.

4. EOS-utvalgets praksis/mandat tilfredsstillende ikke EMKs krav

Når EOS-utvalget – som uttrykt i saken om E-bataljonen – mener at kontrollloven § 9 jf § 8 er til hinder for at utvalget kan informere andre enn dem som (mot formodning, jf utgangspunktet om hemmelighet) selv har klaget om at de har vært utsatt for ulovlig registrering/overvåkning hos/av en av EOS-tjenestene eller et annet organ som EOS-utvalget har kontrollert, mener ICJ-Norge at det beror på feilaktig lovtolkning.

Forståelsen av kontrollloven § 8 nr 1 første ledd synes å være avgjørende. Bestemmelsen lyder:

“Uttalelser til klager skal være ugraderte. Opplysning om noen har vært gjenstand for overvåkningsvirksomhet eller ikke, anses som gradert hvis annet ikke blir bestemt. Uttalelser til forvaltningen graderes etter sitt innhold.”

Denne bestemmelsen er generell, og gjelder derfor også klagesaker hvor klager riktignok har vært utsatt for registrering/overvåkningsvirksomhet, men hvor denne er/har vært lovlig. I slike tilfeller er det klart nok at vedkommende normalt ikke kan få dette å vite, da det vil kunne røpe graderte opplysninger om lovlige, aktuelle operasjoner.

En klager som enten ikke har vært utsatt for registrering/overvåkning overhodet, eller som har vært utsatt for lovlig registrering/overvåkning, vil derfor i begge tilfeller måtte få samme svar: at det ikke er avdekket at vedkommende er/har vært utsatt for *ulovlig* registrering/overvåkning.

Bestemmelsens andre punktum må tolkes slik at det siktes til disse situasjonene. Bestemmelsen er taus om situasjonen hvor EOS-utvalget

ICJ-Norge

Postadresse: c/o Stine Langlete, advokatfirmaet Stabell & Co, postboks 599 Sentrum, 0106 Oslo

E-post: post@icj.no Nettside: www.icj.no

avdekker at noen *har* vært utsatt for ulovlig overvåkningsvirksomhet. Dette må antas å være fordi det da er opplagt at en slik opplysning ikke kan anses som gradert, og at EOS-utvalget nettopp ikke skal være forhindret fra å gi vedkommende underretning om dette.

Dette underbygges av EOS-utvalgets egen praksis overfor dem som faktisk har klaget, jf ovenfor om saksbehandlingen i E-bataljonsaken, der de som klaget (for å finne ut om de var ulovlig kartlagt/registrert) nettopp fikk dette bekreftet.

Det fremstår derfor ikke som logisk at kontrolloven skulle være til hinder for *uoppfordret* å gi tilsvarende underretning til andre som har vært utsatt for ulovlig overvåkningsvirksomhet – bare fordi de ikke har foranlediget avdekkingen gjennom en klage. EOS-utvalgets tolkning kan derfor heller synes å bero på bekvemmelighetshensyn: å spare utvalget for det arbeid det innebærer å informere dem som ikke selv har kunnskap om hva de er blitt utsatt for, og som derfor ikke har hatt foranledning til å klage.

En slik tolkning er i alle tilfelle ikke forenlig med lovens formål, jf § 2, som blant er "å klarlegge om og forebygge at det øves urett mot noen, herunder påse at det ikke nyttes mer inngripende midler enn det som er nødvendig etter forholdene, og at tjenestene respekterer menneskerettighetene".

Etter vår oppfatning burde det gå uttrykkelig frem av kontrolloven at EOS-utvalget har *plikt* til å underrette enhver som utvalget avdekker at har vært utsatt for ulovlig registrering/overvåkning.

Slik utvalget praktiserer loven i dag, er det etter ICJ-Norges oppfatning klart i strid med EMK.

EOS-utvalget har for det første selv ingen sanksjonsmyndighet overfor forvaltningen. Ei heller er utvalget i seg selv for øvrig innrettet på noen måte som tilfredsstiller de krav til prøvingsorgan som EMK artikkel 13, jf artikkel 8 og 10 oppstiller.

Et minimumskrav for at Norge skal kunne tilfredsstille EMKs krav overfor dem som har blitt utsatt for ulovlig overvåkningsvirksomhet, er derfor at alle det gjelder blir underrettet om det, så snart EOS-utvalget har avdekket slike krenkelser.

Kun da gis den enkelte anledning til å forfølge saken videre overfor staten, enten det skjer gjennom domstolene eller andre uavhengige organer med kompetanse til å prøve saken og beslutte eventuelle sanksjoner for å bøte på krenkelsen.

At det i visse tilfeller kan være vanskelig å gi fullstendig underretning uten samtidig å røpe legitimt graderte/beskyttelsesverdige opplysninger, for eksempel om verserende, for øvrig lovlige operasjoner, kan nok legitimere

ICJ-Norge

Postadresse: c/o Stine Langlete, advokatfirmaet Stabell & Co, postboks 599 Sentrum, 0106 Oslo

E-post: post@icj.no Nettside: www.icj.no

visse unntaksregler. Men hovedregelen må likevel være underretningsplikt.

ICJ-Norge ber om at Evalueringsutvalget for EOS-utvalget hensyntar disse betraktningene og innspillene i sin rapport.

Oslo, 21. April 2015

For ICJ-Norge

Jon Wessel-Aas
styremedlem

ICJ-Norge

Postadresse: c/o Stine Langlete, advokatfirmaet Stabell & Co, postboks 599 Sentrum, 0106 Oslo

E-post: post@icj.no **Nettside:** www.icj.no